

ELECTRONIC HANDBOOKS VS. PRINTED HANDBOOKS

Larisa Ileana Casangiu, Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: Present article is generated both the transition to e-learning from the ABC (in countries like the Netherlands) and the local situation of lack of handbooks for first and second classes, and announced the possibility of widespread use of printed handbooks. We will review the school handbook functions, then performing a contrastive study between electronic and printed manual, and between e-learning and traditional learning.

Keywords: learning, electronic handbooks, printed handbooks, features, benefits, limits.

Aspecte afective și empirice

În prelegerea susținută când i s-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa de către Universitatea *Ovidius* din Constanța (1996), Umberto Eco a prezentat opțiunea sa clară pentru operele tipărite față de cele în format electronic.

Deși utilizarea calculatorului nu era atât de larg răspândită ca astăzi și nici monitoarele nu aveau îmbunătățirile celor actuale, iar pentru adolescenții de acum ar putea părea o adevărată anomalie pledoaria pentru lectura și învățarea neasistată de calculator, majoritatea covârșitoare a aspectelor aduse în discuție de ilustrul semiotician, profesor și scriitor, dăinuie nu doar în momentul de referință, ci și pe termen lung, aplicându-se tuturor scrierilor, mai cu seamă celor didactice, destinate subiecților învățării din primele clase primare, aflați la începutul achizițiilor instrumentelor elementare de citit-scriș și socotit.

Chiar în condițiile în care previziunea referitoare la omul viitorului dotat doar cu un singur deget ar fi pe cale să se adevărească, plăcerea răsfoirii unei cărți, a mirosirii sale, a „personalizării” prin diverse (în)semne și sublinieri (fapte evidențiate și de Umberto Eco și evocate de noi din memorie), nu poate fi înlocuită de facilitatea căutării unei informații, de un miros artificial care ar putea fi emis de ultima generație de computere, de sublinierea, blurarea sau marcarea cromatică a textului în format electronic.

Utilizarea manualului în format electronic/digital, pe lângă aspectul prohibitiv pe care îl comportă față de unii învățăcei și de unele cadre didactice (care abia își duc zilele din pricina veniturilor extrem de mici și a zonelor dezavantajate în care trăiesc), prezintă a serie de neajunsuri ținând fie de aspecte locale, fie de caracteristicile generale ale acestei tehnologii, oriunde ar fi ea plasată/utilizată.

În primul rând, realizarea unui manual digital este rodul efortului conjugat al unor diverși specialiști și experți, atât în domeniul didacticii, cât și al tehnologiei IT (privind atât *softul*, cât și *hardul*), permițând o serie de operații pe care manualul tipărit nu le poate îndeplini (căutări rapide, exprimarea preferințelor cromatice/iconografice ale utilizatorului, rezolvarea unor itemi în dirijarea învățării, întreținerea igienică și cu minime costuri, coparticiparea la toate componentele procesului formativ-instructiv presupus de învățarea asistată de calculator etc.

Însă căutarea rapidă (prin *Edit – Find ...*) este aidoma deplasării eroului basmului ca gândul! Întotdeauna, atunci când este întrebat de cal (auxilia cea mai frecventă într-o atare

situație) cum ar vrea să fie dus – „ca vântul sau ca gândul” -, eroul optează pentru îmbinarea ambelor tipuri de „viteze”, oricât de tentat ar fi de ajungerea instantanee la destinație, conștient fiind că deplasarea „ca gândul” presupune arderea unor etape necesare inițierii sale, a îmbogățirii culturale și spirituale, precum și privarea de plăcerea aventurii căutării.¹

Indiferent de motivul acestei căutări, orice individ aflat într-un astfel de proces (al căutării) simte o adevărată frenezie, o doză de nerăbdare, o acutizare a simțurilor și adevărate emoții care-i desăvârșesc treptat arhitectura lăuntrică și-i fortifică o serie de abilități/capacități sau modalități de a se raporta la lume/ceilalți și la sine. Cu cât efortul investit în căutare este mai mare, cu atât sporește și satisfacția obținută în momentul găsirii obiectului/conținutului căutat. În plus, căutând cu privirea (citind pe diagonală) revedem și alte conținuturi, pe care le actualizăm involuntar și, implicit, le fixăm trainic în memorie. Iată de ce căutarea manuală, mai cronofagă decât cea electronică, este preferabilă acesteia din urmă.

Preferințele pentru o anumită cromatică și anumite imagini (în cazul manualului care permite o asemenea opțiune), mai ales când aparțin școlărilor mici, nu sunt adesea în spiritul dezvoltării lor armonioase, dezirabile, al idealului educațional, al normelor sanitare, a ceea ce conduce la trăiri în acord cu Adevărul, Binele și Frumosul, cu normele religioase adoptate de familie/comunitate de natură să releve și să întărească spiritualitatea viitorului adult.

Oferirea unui feed-back cvasi instantaneu în rezolvarea unor itemi, pe lângă faptul că elimină momentul așteptării, al nerăbdării, al reflecției, conduce la detașare/indiferență față de un rezultat care, oricum, poate fi „ajustat” de tehnologie.

În termenii psihologiei practice, elevul ar putea fi privat de Eustress (stresul benefic și necesar)², trăind aproape artificial, sau chiar afectat de distress³, prin manipularea tehnologiei care ține captiv utilizatorul, se poate și virusa/defecta, sau, pur și simplu, este uneori greu de deslușit.

Astfel, costurile inițial aparent mici ale întreținerii și utilizării manualului în format electronic ar putea deveni brusc foarte mari, în condițiile în care se impune devirusarea calculatorului, repararea lui sau schimbarea anumitor componente sau chiar înlocuirea integrală.

În ce măsură generalizarea învățării asistate de calculator este o modalitate fezabilă de instruire în rândul populației școlare și al cadrelor didactice aflate aproape permanent în căutarea soluțiilor de a-și asigura traiul zilnic este iarăși discutabil, în condițiile în care există școli în care rețeaua electrică nu poate susține mai mult decât consumul câtorva becuri, primăriile nu le alocă fonduri suficiente nici pentru încălzire (în sezonul rece) sau, pur și simplu, se înregistrează frecvente întreruperi ale energiei electrice! În plus, există încă familii care au locuințe neracordate la curent electric!...

Tentația unor învățăcei de a „accesoriza” portretele autorilor de texte și ale personajelor din manualele tradiționale va fi înlocuită, la utilizatorii manualelor digitale, de intervenția în formatul electronic, unii mici poznași cu abilități de hackeri fiind fericiți să

¹ „[...] ceea ce e frumos în noi e faptul căutării” – Mircea Eliade, *Despre ortodoxie*, 12 nov. 1927 (<http://hermanvlad.wordpress.com/2011/09/29/12-noiembrie-1927-%E2%80%93mircea-eliade-%E2%80%93despre-ortodoxie/>)

² Poate fi provocat de competiție, de activitățile/sarcinile de învățare motivante și de obligația de a duce un lucru la bun sfârșit, respectând un deadline, inducând reziliență și creșterea capacității de adaptare

³ Stresul negativ sau cu efecte negative, manifestate pe o perioadă îndelungată de timp

dovedească faptul că în manualul lor „așa scrie”, ori de câte ori nu sunt încântați de activitatea de învățarea propusă ori, pur și simplu, vor să se amuze și să să-și demonstreze istețimea.

Abecedarul unic tradițional nu ținea, într-adevăr, seama de diferențele între stilurile de predare și de învățare, dar era îndrăgit de toți elevii care-i deslușeau tainele, slujind diversității de copii și de cadre didactice ca să-și îndeplinească menirea. Însă nici Curriculumul actual nu este caracterizat de flexibilitate, neținând seama de inteligențele multiple ale învățăceilor, nici de puterea lor de pătrundere a unor conținuturi care n-au nimic în comun cu problemele cu care se confruntă familiile și viitorii adulți. Nu pare să-i pese nimănui că unor copii cuvintele nu le sunt deloc prietene/ la îndemână, că altora, operațiile matematice le par mult prea abstracte și uneori inutile, când, maturizat forțat, cu părinți lipsiți de condiții materiale decente, învățăcelul (uneori ducându-și zilele singur⁴) își drămuiește puținii bănuți apelând doar la adunare (mai corect, la numărare) și la scădere, pentru că de înmulțit și de împărțit nu se pune problema în viața sa chinuită! Nu pare să-i pese nici că învață (în cazul fericit) și copii care nu au curent electric acasă și nici chiar lemne de foc, și cei care locuiesc cu numeroși frați, surori și rubedenii (adesea peste patru) într-o cameră, și cei care nu au văzut de aproape un laptop, o tabletă, un smartphone sau al produs la tehnologiei actuale cu gadgeturi! Nu-i pasă nimănui nici de ce ar dori copilul să studieze aprofundat după ce și-a însușit citit-scrisul și socotitul și nici ce traseu vrea/ poate să parcurgă în viață, cu puțină sau multă școală. Nu pare să le pese decidenților în politici educaționale nici că ar fi de preferat să li se insufle elevilor credința în valorile spirituale, într-o instanță supremă care ține drept cumpătul între „intrările” și „ieșirile” fiecărui component al vieții, decât să li se „măsoare” nivelul cunoștințelor de factură religioasă, în parte neverificabile științific și sunând uneori a erezii!

Și dacă programa școlară prevede un trunchi comun unic, extrem de stufos uneori și parțial inutil, de ce s-ar insista atunci pe ideea manualelor alternative (și în format electronic), în condițiile în care nu elevul optează pentru unul dintre acestea, ci cadrul didactic, șeful comisiei metodice dacă nu cumva vreun decident de la centru?!...

Oricum, consecuția predării citit-scrisului fiind la latitudinea cadrului didactic sau a autorilor de manuale conduce la situații cel puțin frustrante în cazul transferului unui elev în altă clasă. Instruirea diferențiată de care ar trebui să beneficieze acel elev ar prejudicia grav restul colectivului căruia timpul acordat ar fi considerabil mai mic. Iar dacă într-o clasă sunt transferați simultan trei elevi cu achiziții anterioare și manuale diferite, cadrul didactic n-ar avea timp rezonabil nici pentru ei, nici pentru restul colectivului (adesea constituit din peste 25 de elevi).

Iar dacă manualele alternative pot conduce la astfel de situații kafkiene, utilizarea fișelor în locul manualelor sau a manualelor digitale (în condițiile trecute în revistă mai-sus) ar putea conduce la haos generalizat (având în vedere, desigur, strict realitățile autohtone).

⁴ În România, numărul copiilor rămași acasă în urma plecării unuia sau ambilor părinți în străinătate pentru perioade îndelungate de timp nu se cunoaște cu exactitate, cu certitudine statisticile oficiale înregistrând mai puține cazuri decât cele existente, destul de dificil de depistat și monitorizat.

Potrivit datelor Direcției pentru Protecția Copilului, la sfârșitul lunii iunie 2013, numărul copiilor ai căror părinți erau plecați în străinătate se ridica la 81.891, numărul copiilor *cu ambii părinți plecați* la muncă în străinătate fiind de 22.739 – apud http://www.avocatnet.ro/content/articles/id_35108/Numarul-copiilor-ai-caror-parinti-sunt-plecati-la-munca-in-strainatate-este-in-crestere.html

Aspecte științifice și metodologice

Manualele școlare sunt cărți didactice menite să accesibilizeze conținuturile de învățare ale disciplinei, vizând îndeplinirea obiectivelor/competențelor stabilite de Consiliul Național pentru Curriculum (CNC), fiind atât ghiduri de învățare destinate elevilor, cât și instrumente de evaluare centrate pe competențe și capacități cuantificabile.

Un manual bine întocmit prezintă comprehensiv conținuturile de învățare, permițând învățarea creativă, interpretări plurale și deschise, promovează formarea unor competențe, valori și atitudini, stimulează gândirea critică.

Principalele funcții ale manualelor școlare sunt: de informare; de formare a cunoștințelor și capacităților vizate de programă; de antrenare a capacităților cognitive, afective, motrice; de autoinstruire, care evidențiază mecanismele de *feed-back*⁵.

Dintre criteriile de evaluare în vederea acreditării unui manual alternativ, cele mai importante au în vedere:

1. conformitatea cu programa;
2. corectitudinea, coerența și prezentarea atractivă și accesibilă a conținuturilor;
3. nivelul/accesibilitatea limbajului;
4. metodele pedagogice utilizate în procesul predării – învățării - evaluării (sarcini creative, întrebări frontale și colective etc.);
5. prezentarea și tehnoredactarea;
6. ilustrațiile;
7. originalitatea;
8. calitatea materialelor (coperte solide, hârtie lucioasă, tuș indelebil etc.)⁶/ posibilitatea utilizării lui interactive⁷.

Întrucât adesea există diferențe între manualul propus spre acreditare (realizat într-un număr foarte mic) și cel utilizat la clasă, unele dintre criteriile de evaluare în vederea selectării unui anumit manual, deja acreditat, coincid cu cele anterioare, altele, deja urmărite anterior, nu se mai justifică. Cadrele didactice optează pentru un anumit manual alternativ în funcție de preferința pentru:

1. designul manualului (prezentarea manualului din punct de vedere cromatic, grafic și al organizării conținutului);
2. soliditatea legării (în cazul manualului tipărit);
3. calitatea hârtiei și a tușului (în cazul manualului tipărit);
4. prezentarea conținutului (caracterizată de corectitudine, coerență, accesibilitate, adecvarea la interesul superior al elevului).
5. posibilitatea utilizării lui interactive (în cazul manualului în format electronic).

În ideea facilitării înțelegerii și conștientizării criteriilor menționate, ministerul de resort a elaborat *îndrumarul* pentru cadre didactice *Alegerea manualelor*⁸. Această lucrare precizează, spre exemplu, subcriteriile referitoare la prezentarea conținutului: „a) Conținutul este structurat logic, de la noțiuni simple spre cele complexe b) Conținutul permite elevilor să

⁵ totalitatea reacțiilor primite (înregistrate) în activitățile cu elevii în scopul reglării procesului didactic

⁶ în cazul manualului tipărit

⁷ în cazul manualului în format electronic

⁸ Ministerul Educației Naționale, Consiliul Național pentru Aprobarea Manualelor, *Alegerea manualelor*, Ed. Spiru Haret, Iași, 1999

ofere răspunsuri / soluții unice c) Conținutul sprijină dezvoltarea gândirii logice, nu simpla memorizare d) Conținutul manualului ales este adecvat dezvoltării psihointelectuale a elevilor”.⁹

Sunt prezentate totodată chestiuni vizând funcția de evaluare a manualelor școlare, accesibilitatea acestora și activitățile de învățare pe care le propun.

La clasele primare, manualul de *Limba și literatura română/Comunicare în limba română* și, în special, *Abecedarul*, trebuie să conțină imagini de o cromatică vie care să însoțească fiecare unitate didactică, atât pentru a permite intuirea și verbalizarea lor (ca etapă premergătoare analizei fonetice, analitico-sintetice), cât și pentru a conferi atractivitate și coerență fiecărui conținut de învățare.

Este de neconceput (cel puțin la începutul școlarității) deprinderea citit-scrisului în absența manualului didactic aferent (Abecedar), în condițiile în care în spațiul autohton acest lucru se realizează majoritar pe baza metodei fonetice analitico-sintetice, a cărei primă etapă o presupune intuirea și unei imagini (atent asociată cu sunetul și litera ce urmează a fi predate/învățate). Această imagine trebuie să fie ușor lizibilă, conținând elemente familiare elevului, policromă, atractiv prezentată, în acord cu obiectivele urmărite prin utilizarea ei drept suport didactic¹⁰.

În ceea ce privește utilizarea manualului în format electronic, nu a apărut niciun fel de ghid, însă astăzi a devenit aproape axiomatic faptul că orele prelungite petrecute în fața calculatorului afectează sănătatea, cu precădere vederea, ochii, dând migrene ocazionale, tulburări emoționale, neajunsuri în perceperea realității. În acest sens, studiul distribuit în școlile din România vizând efectele micului ecran asupra minții copilului este grăitor și valabil și cu privire la utilizarea calculatorului¹¹.

În concluzie, ținând seama de o serie de aspecte autohtone prezentate anterior, manifestăm reticență în privința generalizării învățării asistate de calculator la clasele primare, exprimându-ne opțiunea pentru manualul tipărit și încrederea în necesitatea utilizării acestuia de către școlarul mic (cel puțin la disciplina *Comunicare în limba română/Limba și literatura română*).

BIBLIOGRAFIE:

Casangiu, Larisa Ileana, *Repere în organizarea procesului didactic la disciplina Limba și literatura română, în învățământul primar* (ediția a II-a revizuită și adăugită), Editura NAUTICA, Constanța, 2009, pp. 41-43

⁹ ibidem, p. 6

¹⁰ Ideal ar fi ca sunetul ce urmează a fi predat să se regăsească în denumirea elementelor imaginilor componente în poziții diferite (inițială, mediană și finală). În predarea consoanelor, plasarea la sfârșitul cuvântului a sunetului vizat permite elevului o mai bună recunoaștere a respectivei consoane, dat fiind faptul că ea păstrează o cantitate vocalică din sunetul de sprijin „î”, în absența căreia discriminarea respectivului sunet ar fi alterată de sunetul vecin consecutiv.

¹¹ Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului, *Efectele micului ecran asupra minții copilului*, Ed. Prodromos, 2007

Milea, Ștefan, *Stres, eustres, distres, eustresori, distresori. Considerații semantice*, în: *Journal of Romanian Child and Adolescent Neurology and Psychiatry* – September 2013 – vol. 16 – nr. 3, pp. 7-13

*** Asociația pentru Apărarea Familiei și Copilului, *Efectele micului ecran asupra minții copilului*, Ed. Prodromos, 2007

*** Ministerul Educației Naționale, Consiliul Național pentru Aprobarea Manualelor, *Alegerea manualelor*, Ed. Spiru Haret, Iași, 1999

Surse web

http://www.avocatnet.ro/content/articles/id_35108/Numarul-copiilor-ai-caror-parinti-sunt-plecati-la-munca-in-strainatate-este-in-crestere.html (consultat: 18 sept.2014)

http://www.umfiasi.ro/ScoalaDoctorala/TezeDoctorat/Teze%20Doctorat/Rezumat_Gabriela_Elena_Chele.pdf (consultat: 29 sept. 2014)

<http://hermanvlad.wordpress.com/2011/09/29/12-noiembrie-1927-%E2%80%93-mircea-eliade-%E2%80%93-despre-ortodoxie/> (consultat: 19 sept. 2014)

<http://snpcar.ro/articole/513.pdf> (consultat: 2 oct. 2014)